

دانشگاه بوعلی سینا
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه علوم تربیتی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

عنوان:

بررسی میزان تاکید کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره
راهنمایی بر هویت ایرانی - اسلامی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر منصور خوشخویی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد رضا یوسف زاده

نگارش:

مولود سعوه

اسفند ۱۳۸۹

کلیه امتیازهای این پایان نامه به دانشگاه بوعلی سینا همدان تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب این پایان نامه در مجلات، کنفرانس ها و یا سخنرانی ها باید نام دانشگاه بوعلی سینا یا استاد راهنمای پایان نامه و نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی دانشگاه ثبت شود، در غیر اینصورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت. درج آدرس های ذیل در کلیه مقالات خارجی و داخلی مستخرج از تمام یا بخشی از مطالب این پایان نامه در مجلات ، کنفرانس ها و یا سخنرانی ها الزامی می باشد.

..... , Bu- Ali Sina University, Hamedan, Iran

مقالات خارجی

..... ، گروه ، دانشکده دانشگاه بوعلی سینا ، همدان

مقالات داخلی

تقدیم به

همسر مهربانم که وجودش لبریز از مهر و خلوص نیت است و

یار و همراه روزهای زندگیم می باشد

و

اسطوره های همیشه جاودان داستان زندگی ام

پدرم، اولین معلمم، آنکه انوار درخشان وجودش همواره روشنگر راه زندگیم

بوده است

و

روان پاک مادرم، به یاد پروانه های آذین بسته بر گهواره مهرش و به شوق

طنین روح انگیز دعای خیرش

تقدیر و تشکر :

اکنون که به حول و قوه پروردگار این تحقیق را به اتمام رسانده‌ام، بر خود لازم می‌دانم که از اساتید گرامی و کلیه سرورانی که بنحوی مرا در انجام این پایان‌نامه مورد لطف، عنایت و راهنمایی خود قرار داده‌اند تشکر و قدردانی نمایم.

از استاد راهنمای بزرگوار جناب آقای دکتر منصور خوشخویی که در مراحل تدوین این رساله اینجانب را مورد راهنمایی خود قرار داده‌اند، کمال تشکر را دارم.

سپاس بی‌دریغ خود را از استاد مشاور فرزانه‌ام، معلم علم و اخلاقم، آقای دکتر محمد رضا یوسف زاده که با دقت، صبوری و دلسوزی فراوان در تمام لحظات تحقیق مرا یاری نمودند، ابراز می‌دارم و همیشه به شاگردی ایشان افتخار خواهم نمود.

از سایر اساتید بزرگواری که در طی این چند سال افتخار شاگردیشان نصیبم شد، صمیمانه قدردانی می‌نمایم.

همچنین از مسئولین و کارکنان دانشگاه بوعلی سینا و کلیه دوستانی که در طول انجام این پایان‌نامه از همکاری‌ها و همفکری‌شان استفاده کردم و ذکر نام یکایک آنها میسر نیست، نهایت تشکر و قدردانی را دارم و از خداوند منان برای تمامی این عزیزان، سلامتی و توفیقات روز افزون را خواستارم.

در پایان از همسر صبور، مهربان و دلسوزم جناب آقای جواد بخشایی که در طول دوره تحصیل و تدوین و نگارش پایان‌نامه مرا صمیمانه همراهی نمودند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

مولود سعوه

۱۳۸۹

دانشگاه بوعلی سینا
مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی

عنوان:

بررسی میزان تاکید کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی بر هویت ایرانی - اسلامی

نام نویسنده: مولود سعوه

نام استاد راهنما: دکتر منصور خوشخویی

نام استاد مشاور: دکتر محمد رضا یوسف زاده

دانشکده: ادبیات و علوم انسانی	گروه آموزشی: زبان و ادبیات فارسی
رشته تحصیلی: تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش	گرایش تحصیلی: تعلیم و تربیت اسلامی
تاریخ تصویب: ۱۳۸۸/۱۰/۲۰	تاریخ دفاع: ۱۳۸۹/۱۲/۲۲
	تعداد صفحات: ۱۵۵

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی میزان تاکید کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی بر هویت ایرانی - اسلامی است. سؤال اصلی این پژوهش عبارت است از «کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تا چه میزان بر مولفه های هویت ایرانی - اسلامی تاکید دارند؟». مولفه های هویت ایرانی در این پژوهش شامل مولفه های (پرچم ملی، سرود ملی، زبان ملی، لباس ملی، سرزمین ایران و ...) و مولفه های هویت اسلامی در این پژوهش شامل مولفه های (خدا شناسی، آخرت گرایی، معرفی اولیاء دینی، معرفی قرآن و سنت و ...) می باشد. روش پژوهش در این تحقیق، تحلیل محتوای کمی و کیفی از نوع بخشی بوده است. جامعه آماری در پژوهش حاضر عبارتند از کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی پایه های اول، دوم و سوم دوره راهنمایی که مجموعاً مشتمل بر ۹ جلد و ۱۰۴۸ صفحه می باشد. روش نمونه گیری در این پژوهش عبارت است از نمونه گیری تصادفی ساده که در کل حجم نمونه مشتمل بر ۱۹۸ صفحه می باشد. ابزار جمع آوری اطلاعات در این پژوهش عبارت است از پرسشنامه معکوس محقق ساخته که بر اساس مقیاس چهار درجه ای لیکرت تنظیم شده است. برای بخش روایی پرسشنامه ها از روش روایی محتوا با استفاده از دیدگاه صاحب نظران و متخصصان استفاده شده است که روایی آن مورد قبول محققان بوده است و برای بخش پایایی آن از روش آلفای کرونباخ بهره گرفته شده است که میزان آلفای آن ۰.۸۹ می باشد. همچنین واحد تحلیل در این پژوهش جمله بوده است. مهم ترین یافته های پژوهش عبارتند از: ۱- کتاب تاریخ سال دوم راهنمایی با ۰.۲۶٪ بیشترین تاکید بر هویت اسلامی را در بین نه کتاب مورد بررسی دارا است و فارسی سوم نیز با ۰.۲۶٪ پایین ترین تاکید بر هویت اسلامی را دارا می باشد. در مجموع سه کتاب تاریخ با میانگین ۰.۱۲/۴٪ در رتبه اول، سه کتاب تعلیمات اجتماعی با میانگین ۰.۰۸/۷۶٪ در رتبه دوم و سه کتاب فارسی با میانگین ۰.۰۸/۳۶٪ در رتبه سوم از لحاظ تاکید بر مولفه های هویت اسلامی قرار دارند. ۲- کتاب تاریخ سال سوم راهنمایی با ۰.۵۹٪ بیشترین تاکید بر هویت ایرانی را در بین نه کتاب مورد بررسی دارا است و تعلیمات اجتماعی سال دوم نیز با ۰.۰۴٪ پایینترین تاکید بر هویت ایرانی را دارا می باشد. در مجموع سه کتاب تاریخ با میانگین ۰.۳۵/۳۳٪ در رتبه اول، سه کتاب فارسی با میانگین ۰.۱۴/۲٪ در رتبه دوم و سه کتاب تعلیمات اجتماعی با میانگین ۰.۱۱/۵۶٪ در رتبه سوم از لحاظ تاکید بر مولفه های هویت ایرانی قرار دارند. ۳- کتاب تاریخ سال سوم راهنمایی با ۰.۶۶/۴٪ بیشترین تاکید بر هویت ایرانی - اسلامی را در بین نه کتاب مورد بررسی دارا است و تعلیمات اجتماعی سال دوم نیز با ۰.۰۷٪ پایینترین تاکید بر هویت ایرانی - اسلامی را دارا می باشد. در مجموع سه کتاب تاریخ با میانگین ۰.۴۷/۷۳٪ در رتبه اول، سه کتاب فارسی با میانگین ۰.۲۲/۵۶٪ در رتبه دوم و سه کتاب تعلیمات اجتماعی با میانگین ۰.۱۰/۳۳٪ در رتبه سوم از لحاظ تاکید بر مولفه های هویت ایرانی - اسلامی قرار دارند. ۴- نتایج پژوهش نشان داد که در مجموع بیشترین شاخصی که برای هویت ایرانی در نه کتاب تعلیمات اجتماعی، تاریخ و فارسی به آن پرداخته شده بود مولفه مفاخر ادبی و شخصیت‌های برجسته ایرانی و برای هویت اسلامی مولفه اخلاقیات بوده است. ۵- نتایج پژوهش نشان داد که در کتابهای فارسی، تعلیمات اجتماعی و تاریخ دوره راهنمایی تنها مولفه ای که حتی یکبار هم به آن اشاره نشده است، مولفه سرود ملی است.

واژه‌های کلیدی: هویت، هویت ایرانی، هویت اسلامی، کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی.

فصل اول

کلیات تحقیق

۲	مقدمه.....
۴	بیان مساله.....
۷	اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۹	اهداف پژوهش.....
۹	سوالات پژوهش.....
۱۰	تعریف مفهومی و عملیاتی اصطلاحات و متغیرهای.....

فصل دوم

ادبیات تحقیق (پیشینه)

۱۷	مقدمه.....
	الف - مبانی نظری پژوهش
۱۷	تعریف هویت.....
۲۳	ضرورت پرورش هویت.....
۲۴	هویت از دیدگاه نظریه پردازان مختلف.....
۲۹	فرایند شکل گیری هویت.....
۲۹	مراحل هفتگانه شکل گیری هویت.....
۳۱	بحران هویت از منظر صاحب نظران.....
۳۶	معنا و مفهوم نوجوانی.....
۳۷	انواع هویت.....
۳۹	هویت دینی و ابعاد آن.....
۴۲	تعریف اسلام.....
۴۳	ضرورت پرورش هویت اسلامی.....
۴۴	دیدگاه صاحب نظران مختلف پیرامون هویت دینی.....
۴۶	ابعاد و مولفه های هویت اسلامی.....
۴۷	هویت ملی.....
۵۰	عناصر شکل دهنده ملت.....
۵۰	ضرورت پرورش هویت ایرانی.....

۵۱	دیدگاه صاحب نظران مختلف پیرامون هویت ملی
۵۴	ابعاد و مولفه های هویت ایرانی
۵۵	هویت ایرانی - اسلامی
	ب- مبانی تجربی پژوهش
۵۸	مبانی تجربی داخلی عام
۶۳	مبانی تجربی خارجی عام
۶۴	مبانی تجربی داخلی خاص
۶۷	مبانی تجربی خارجی خاص
۷۰	جمع بندی

فصل سوم

متدولوژی پژوهش

۷۲	مقدمه
۷۲	روش پژوهش
۷۴	جامعه پژوهشی
۷۴	تعیین حجم نمونه و روش نمونه گیری
۷۸	ابزار جمع آوری اطلاعات
۷۸	روش های آماری تجزیه و تحلیل داده های تحقیق

فصل چهارم

تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق

۸۰	مقدمه
	بررسی و تجزیه و تحلیل داده ها به تفکیک سوالات
۸۱	الف) توزیع فراوانی مفاهیم هویت اسلامی به تفکیک سالهای تحصیلی
۹۳	ب) توزیع فراوانی مفاهیم هویت ایرانی به تفکیک سالهای تحصیلی
۱۰۶	ج) توزیع فراوانی مفاهیم هویت ایرانی - اسلامی به تفکیک سالهای تحصیلی
	بررسی مجموع کتابهای یک دوره به تفکیک هویتها و سالهای تحصیلی
۱۲۵	الف) بررسی کتابهای تعلیمات اجتماعی به تفکیک هویت ها و سال های تحصیلی
۱۲۶	ب) بررسی کتابهای تاریخ به تفکیک هویت ها و سال های تحصیلی

- ج) بررسی کتابهای فارسی به تفکیک هویت ها و سال های تحصیلی..... ۱۲۷
- مقایسه کتابهای مورد بررسی از لحاظ میزان تاکید بر مولفه های هویت ایرانی _ اسلامی ۱۲۸

فصل پنجم

بحث و نتیجه گیری و پیشنهادات

- مقدمه..... ۱۳۰
- سوالات پژوهشی و پاسخ آنها..... ۱۳۰
- نتایج حاصل از تحلیل کمی و بررسی محتوای کتب تعلیمات اجتماعی، تاریخ و فارسی تجزیه و تحلیل کتابهای تعلیمات اجتماعی مقطع راهنمایی..... ۱۳۳
- تجزیه و تحلیل کتابهای تاریخ مقطع راهنمایی..... ۱۳۴
- تجزیه و تحلیل کتابهای فارسی مقطع راهنمایی..... ۱۳۵
- نتیجه گیری..... ۱۳۶
- بررسی نتایج حاصل از پژوهش با سایر پژوهشها..... ۱۴۰
- پیشنادهای پژوهش..... ۱۴۲
- پیشنادهای کاربردی..... ۱۴۲
- پیشنادهای پژوهشی..... ۱۴۳
- محدودیتهای پژوهش..... ۱۴۳
- الف) محدودیتهای در کنترل محقق..... ۱۴۳
- ب) محدودیتهای خارج از کنترل محقق..... ۱۴۴
- منابع..... ۱۴۵
- پیوستها

فصل اول

کلیات تحقیق

آدمی از دیرباز همواره دو نیاز اصیل را با خود همراه و همنشین ساخته است: یکی نیاز به آرامش و اطمینان و دیگری نیاز به فردیت و تشخیص و دریافتن کیستی و چیستی خود، مبحث هویت یا تلاش برای پاسخگویی به پرسش من کیستم؟ قدمتی دیرینه خصوصاً در حوزه فلسفی خود دارد اما در ابعاد اجتماعی یکی از اساسی‌ترین و بدیع‌ترین مباحث عصر مدرن شمرده می‌شود.

انسانها به طور کلی دارای طبع فردی و جمعی هستند که این دو عامل تعیین کننده رفتار و عملکرد فرد است، که از آن به هویت^۱ تعبیر می‌شود (جوآن کوستافونت^۲ و ریمون ترموسا بالسلز^۳، ۲۰۰۸). در دنیای پست مدرن، هویت بعنوان سرمایه مهمی است که باعث احساس ارزشمندی در فرد می‌شود. نکته مهم در این بین شکل‌گیری هویت در بافت اجتماعی است (کوت^۴ به نقل از کولته ساباتییر^۵، ۲۰۰۸)

هویت عبارت است از یک مفهوم سازمان یافته از خود که از ارزشها، باورها، و اهدافی که فرد بدان پایبند است تشکیل شده است. هویت به عنوان یک تئوری، یعنی اینکه هر فردی برای خود یک نظامی از ارزشها و اهداف و عقاید وضع کند و به آن پایبند باشد. هویت یک مفهوم دقیق از خود است و به عبارت دیگر یک تئوری آشکار از یک شخص است. هویت دارای انواع متفاوتی است، هر چند آنها با هم مرتبط می‌باشند و هویت هر فرد مجموعه متشکلی از همه انواع هویت‌ها است. انواع هویت عبارتند از: هویت فردی، نژادی، اخلاقی، حرفه‌ای، فیزیکی جسمانی، مذهبی، فرهنگی و ملی، سیاسی، جهانی، جمعی، جنسی، اکولوژیکی (یوسف زاده، ۱۳۸۲، صص ۵۴۴-۵۴۷).

در این پژوهش از بین انواع هویت ها هویت ملی^۱ و هویت دینی^۲ مورد بررسی قرار می گیرد. هویت ملی فراگیرترین و بالاترین سطح هویت جمعی است و بخصوص بعد از شکل گیری دولت مدرن و واحدهای مستقل سیاسی به نام کشور اهمیتی مضاعف یافته است. هویت ملی عبارت است از «مجموعه ویژگی، وابستگی ها و پیوند های جغرافیایی، تاریخی، فرهنگی، حماسی و قومی که زندگی انسان را در بر می گیرند و عضو جامعه به آن می بالد و افتخار می کند» (احمدی، ۱۳۸۶، ص ۸۶).

هویت دینی عبارت است از اتکای فرد به یک نظام یا پایگاه اعتقادی همراه با دلایل مستدل که بر جهت گیری فرد در زمینه های مختلف تاثیر می گذارد. در واقع می توان گفت که هویت دینی فلسفه زندگی و حیات یک فرد را تشکیل می دهد و به عبارت دیگر نوجوان دارای هویت دینی عظمت قدرت و بقاء و دوام خود را در دین می بیند (یوسف زاده، ۱۳۸۲). هویت مذهبی یکی از عوامل مهم در تقویت عزت نفس افراد است و نیز می تواند عامل پیوند دهنده افراد از ملیتهای گوناگون باشد (لی گنگ^۳، ۲۰۰۷). با بهره گیری از هویت مذهبی می توان به رویارویی مناسب با جهانی شدن و پست مدرنیسم پرداخت (کارل سی. شافنبورگ^۴، ۲۰۰۶). در این پژوهش هویت ایرانی - اسلامی را با مولفه های زیر مورد مطالعه قرار خواهیم داد: پرچم ملی، سرود ملی، لباس ملی، آثار ملی، سرزمین ایران، آداب و سنتهای ایرانی، نژاد و اقوام ایرانی، حکومتها و سلسله های ایرانی، استقلال، خود کفایی، دشمن ستیزی، میهن دوستی، پادشاهان و سلاطین ایرانی، مفاخر ادبی و شخصیتهای برجسته ایرانی، مفاخر دینی مذهبی، مراسم و مناسبتهای مذهبی و دینی، نمادهای مذهبی و دینی، احکام دینی، اخلاقیات، خدا شناسی، آخرت گرایی، معرفی اولیاء دینی، قرآن و سنت، رهبری دینی. آموزش و پرورش بستر توسعه انسانی است و توسعه انسانی کلید توسعه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است. دست اندرکاران حکومت و رهبران فکری جامعه همه باید بر این نکته باور داشته باشند و برای رسیدن به توسعه انسانی، برنامه ریزی صحیح، هدفدار و اقدامات علمی انجام دهند. (علیرضائی، ۱۳۸۶، ۲).

یکی از مولفه های تکوین هویت در فرد و جامعه، آموزش یا تعلیم و تربیت است. بویژه در جهان امروز که جوامع و ملت ها دیگر نمی توانند همچون گذشته به گونه ای سنتی و طبیعی، یا هر طور که خودشان می خواهند زندگی کنند، اهمیت مقوله تعلیم و تربیت دو چندان شده است به همین جهت آموزش و پرورش ملی در هر کشور، در این زمینه مسئولیتی خطیر بر دوش دارد (ربانی، ۱۳۸۲، ص ۶۵۷). نهاد آموزش و پرورش از راه های مختلف همچون معلم، کتاب های درسی، فضای آموزشی بر هویت یابی دانش آموزان کمک می نماید. کتابهای درسی آئینه تمام نمای سیاست های ایدئولوژیکی، فرهنگی، سیاسی، دینی، و.. هستند. (شیخاوندی، ۱۳۸۵). کتاب های درسی می توانند در پرورش هویت ملی و دینی نقش موثری داشته باشند. نقشی که کتابهای درسی، برنامه های تربیتی مدارس و معلمان شریف و خودساخته و خودباور می توانند در تامین هدف، هویت آفرینی و هویت باوری در فرزندان این سرزمین ایفا نمایند، بسیار مهم و بزرگ خواهد بود (علیرضائی، ۱۳۸۶، ص ۲). بر این اساس در این پژوهش میزان تاکید کتابهای دوره راهنمایی بر مولفه های هویت ایرانی - اسلامی مورد بررسی قرار می گیرد.

بیان مساله

تشکیل هویت به عنوان جریان تلفیق تغییرات فردی و نیازها و انتظارات اجتماعی برای آینده می باشد. اریکسون تشکیل هویت را شامل به وجود آمدن یک احساس ثابت و یگانگی می داند که توسط فرد احساس می گردد و بوسیله دیگران تشخیص داده می شود (اکبرزاده، ۱۳۷۶). در اوایل قرن حاضر استانی هال^۱ بر اساس مشاهده عده زیادی از نوجوانان به این نتیجه رسید که مرحله نوجوانی، دوره ای است که در آن فرد دارای جنبه های افراطی و اغراق آمیز در رفتار خود می باشد و از مشخصات آن فشار هیجانی است و یکی از مسائل مهم دوره نوجوانی مساله هویت یابی است که در جوامع ابتدائی به دلیل محدود و بسته بودن جامعه برای نوجوانان کار بسیار آسانی بوده ولی در جوامع باز و پیچیده امروز مساله هویت یابی برای نوجوانان دشوار است (منصور، ۱۳۷۸).

برخی از روان‌شناسان و متخصصان تعلیم و تربیت به نحوی از گرایش نوجوانان به دین سخن گفته‌اند. اریکسون بیش از همه به اهمیت دین و هویت دینی در دوره نوجوانی اشاره می‌کند. به عقیده اریکسون^۱ نوجوانان در سنین ۱۲ تا ۱۸ سالگی در کسب هویت دینی خود جزء مهمی از هویت عمومی آنهاست به دنبال ایده‌آلهای فلسفی مذهبی می‌گردند. روان نوجوان روانی عقیدتی است که در جستجوی وحدت بخشیدن به ایده‌ها و عقاید مختلف است. به عقیده او زمانی که نوجوان قادر به یافتن ارزشهای پایدار و مثبت در خانواده و فرهنگ خود نباشد و ایدئولوژی منسجم و قابل قبولی به او ارائه نشود، دچار به هم ریختگی عقیدتی می‌گردد و هویت از هم پاشیده- ای پیدا می‌کند (ضیاءمنش، ۱۳۸۱). استانلی هال معتقد است که نوجوان با گرایش به طرف دین و مذهب می- خواهد تخفیفی در تالمات و ناراحتی‌های خود بدهد (سهرابیان، ۱۳۷۹).

در حقیقت از جمله مسائلی که فکر نوجوان را در این مرحله از زندگی به طور جدی به خود مشغول می‌کند مساله تعیین هدف حیات و یا یافتن پاسخ‌های مناسب به پرسش‌های آفاقی و انفسی است. باید توجه داشته باشیم که این ویژگی، یعنی جستجو از هدف و فلسفه زندگی که با سرنوشت فطری جوان در آمیخته است و با فرا رسیدن دوران بلوغ در آنها به اوج می‌رسد با تمایلات مذهبی آنها پیوند نزدیک دارد. از همین جاست که ضرورت مذهب و دین برای حیات بشری اثبات می‌گردد. دینی که خطا در آن راه ندارد و کامل و تغییرناپذیر است. مذهب قسمت عمده‌ای از هویت شخص است که به فرد کمک کرده تا چارچوب و مبانی ارزشی را در اختیار داشته باشد تا بواسطه آن بتواند به زندگی خود معنا و مفهوم ببخشد (جعفری، ۱۳۷۷). یکی از مولفه‌های تکوین «هویت» در فرد و جامعه، تعلیم و تربیت و به ویژه نظام آموزشی است. بدیهی است که نظام آموزشی و مدرسه و به تبع آن مواد درسی، مربیان و محیط آموزشی در رشد و تکامل هویت نوجوانان تاثیر غیر قابل انکاری دارند.

با توجه به اینکه نظام آموزشی کشور ایران، یک نظام متمرکز است و در سراسر کشور، بدون توجه به شرایط و امکانات از برنامه و محتوای یکسانی استفاده می شود. پر واضح است که در نظامهای آموزشی متمرکز، کتاب درسی^۱ به عنوان مهمترین منبع یادگیری دانش آموزان و محور تمام فعالیتهای آموزشی آنان نقش ایفا می کند. بررسی اهداف پرورشی نظام آموزش و پرورش و منشور تربیتی نسل جوان نشان می دهد یکی از آرمانهای انقلاب، تربیت نسلی معتقد به مبانی دین، عامل به احکام و آداب الهی و برخوردار از سجایا و فضایل اخلاقی است. مدیران، برنامه ریزان و مولفان کتب درسی مکلفاند در برنامه ریزی امور و سازمان دهی فعالیتها به گونه ای اقدام نمایند که تا پایان دوره تحصیلی راهنمایی، دستیابی دانش آموزان به اهداف تعیین شده ممکن باشد.

با توجه به مطالبی که تا کنون بیان شد، یکی از مسائل مهم دوره نوجوانی، مساله هویت یابی می باشد، در دوره نوجوانی، فرد در صدد پاسخگویی به پرسش سرنوشت ساز «من کیستم؟» می باشد، پرسشی که پاسخگویی به آن می تواند جایگاه فرد را در عرصه زندگی تعیین نماید و جهت گیری های فرد در طول زندگی را روشن سازد. موضوع هویت ملی و دینی در سالهای اخیر بحث انگیز شده است، احساس هویت، احساس کسی بودن، بالیدن به ارزشهای ملی و دینی یکی از نیازهای بسیار مهم در عصر حاضر می باشد (علیرضائی، ۱۳۸۶، ص ۳). تحقیقاتی که در زمینه هویت ملی و دینی در برنامه های درسی^۲ انجام شده، نشان می دهد که وضعیت برنامه های درسی در زمینه هویت بخشی به نوجوانان رضایت بخش نبوده است و حتی در مدارس هم ابعاد علمی و معرفتی برنامه های درسی که وظیفه تکوین هویت دانش آموزان را بر عهده دارند، دچار نابسامانی و پریشانی اند، به گونه ای که امروز اهل نظر و دلسوزان و حتی مسئولان امر، از برنامه درسی موجود اظهار رضایت نمی کنند (ربانی، ۱۳۸۲، ص ۶۵۰). . همچنین با توجه به اینکه محتوای کتب درسی عمده ترین ابزار تحقق اهداف آموزشی پیش بینی

شده است، لذا برنامه ریزان و مولفین کتب درسی، یکی از راه‌های مشکلات نظام آموزشی را، تغییر در محتوای کتب درسی یافته‌اند. به همین دلیل، ضرورت توجه جدی به این مقوله و بررسی مطالعه و تحقیقات علمی در این خصوص بیش از پیش لازم به نظر می‌رسد. در نظام آموزشی، دروس ادبیات، تعلیمات اجتماعی و تاریخ به لحاظ برخورداری از ابعاد متنوع و مرتبط با جنبه‌های گوناگون زندگی انسان، از مهمترین موضوعات درسی بشمار می‌روند. از آنجایی که موضوع تحقیق حاضر، تبیین میزان پرداختن کتابهای ادبیات، تاریخ و تعلیمات اجتماعی به هویت ایرانی-اسلامی می‌باشد، لذا بررسی کمی و محتوایی این دروس یکی از عمده‌ترین اهداف این پژوهش است. به دیگر سخن، عمده‌ترین سوال این پژوهش، پاسخگویی به این سوال است که، محتوای کتابهای ادبیات، تاریخ و تعلیمات اجتماعی در مقطع راهنمایی، تا چه اندازه مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی را در بر دارد؟

اهمیت و ضرورت پژوهش

پرورش انسانهای دارای هویت مستقل^۱ از وظایف اصلی هر نظام آموزشی است. با توجه به اینکه دوران نوجوانی با بحران هویت و انواع آشفتگی‌ها همراه است، برای نجات نوجوان از این آشفتگی و تبدیل آنها به وحدت شخصیت نیاز به تدوین برنامه‌های آموزشی و درسی مناسب است. (یوسف زاده، ۱۳۸۲).

محققان از مدت‌ها پیش متذکر شده‌اند که دین منبعی برای آرامش است و برای انسان، هدفمندی و احساس کنترل شخصی به ارمغان می‌آورد. بخش عمده‌ای از تحقیقات نشان می‌دهد که افراد هنگام مواجهه با بحران، از راه‌حل‌های مذهبی استفاده می‌کنند؛ بنابراین، ایمان مذهبی منبع یک نیروی مهم و اثربخش به هنگام مواجهه با بحران است (دهشیری، ۱۳۸۴، ص ۳). به نظر می‌رسد دین کامل‌ترین پاسخها را برای کیستی و چیستی انسان ارائه می‌کند. در تمام جوامع به خصوص جوامع دینی مفاهیم موجود در دین نقش اساسی در شکل‌گیری هویت انسانی داشته است.

البته این موضوع که هویت دینی افراد یک جامعه متأثر از منابع فرهنگی متفاوتی از جمله خانواده، نظام آموزش و پرورش، دوستان و همسالان، رسانه های جمعی و... است یک موضوع مهم و قابل توجه است اما آموزش و پرورش از طریق گوناگون، بخصوص کتابهای درسی مهمترین تاثیر را به عنوان یک نهاد رسمی بر هویت دینی نوجوان می گذارد. با توجه به نقش حساس و مهم محتوای کتب درسی در تشکیل هویت نوجوانان، ضرورت مبرم احساس می شود که کتب درسی این مقطع مورد تحلیل قرار گرفته و با نگاه نقادانه نقاط ضعف و کاستی های آنها استخراج شود و در جهت اصلاح کتب رهنمودهای لازم به مولفین این کتب ارائه گردد. واقعیت های مورد اشاره در بالا از جنبه علمی، ضرورت توجه به موضوع نوجوانان را تبیین می کند و علاوه بر آن واقعیت های موجود از حیث رشد نوجوانان و جوانان نیز بر اهمیت مساله می افزاید. بنابراین بایستی به مساله هویت نوجوان در حیطه های مختلف اهمیتی بیش از گذشته داده شود و به آنان برای یافتن هویتی سالم یاری شود.

از موارد ضرورت و اهمیت این پژوهش عبارتند از ۱- کمک به نوجوانان در پیدا کردن هویت سالم ۲- کمک به مسئولین و برنامه ریزان آموزش و پرورش ۳- کمک به سازمان ملی جوانان که باید هدف های مناسب فرهنگی_اجتماعی برای نوجوان مطرح نمایند و پاسخگوی نیازهای فردی و جمعی آنان باشند. ناتوانی نهادهای پرورشی و آموزشی جامعه در برآوردن این نیاز منجر به پدید آمدن جریان های چون احساس بیگانگی، پوچی، مدرک گرایی و نظایر آن گردیده است که همگی ناشی از بی هویتی نسلی است که تصویر روشنی از جایگاه خود در زندگی فردی و اجتماعی به دست نیاورده است.

۴- یکی دیگر از مواردی که انجام این پژوهش را ضروری کرده است توجه به نقش و اهمیتی است که هویت دینی و نیز هویت ملی در جامعه ایفاء می کند و اینکه باورها و گرایش های دینی و ملی در نوجوانی به بار می نشیند و سراسر شخصیت نوجوان را تحت تاثیر قرار می دهد، لذا باید مسئولان ذیربط را از اهمیت آن آگاه کرد و آنها را در ارائه برنامه هایی جهت رشد باورهای دینی و ملی نوجوانان یاری

نمود. اگر نسل جوان از جایگاه و منزلت خویش در نگاه و منظر دین آگاه شود، و نیز اگر از گذشته و تاریخ پر غرور ملت خویش آگاهی بیشتری یابد، به مراتب بیش از گذشته مجذوب ارزش‌ها و باورهای ایرانی - اسلامی خواهد شد.

اهداف پژوهش

الف) هدف کلی:

تعیین میزان تاکید کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی بر هویت ایرانی - اسلامی
ب) اهداف جزئی:

۱. تعیین میزان تاکید کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی به مولفه های هویت ایرانی شامل مولفه های (پرچم ملی، سرود ملی، زبان ملی، لباس ملی، آثار ملی، سرزمین ایران، آداب و سنتهای ایرانی، نژاد و اقوام ایرانی، حکومتها و سلسله های ایرانی، استقلال، خود کفایی، دشمن ستیزی، میهن دوستی، پادشاهان و سلاطین ایرانی، مفاخر ادبی و شخصیت‌های برجسته ایرانی)

۲. تعیین میزان تاکید کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی به مولفه های هویت اسلامی شامل مولفه های (خدا شناسی، آخرت گرایی، معرفی اولیاء دینی، معرفی قرآن و سنت، اخلاقیات، احکام دینی، معرفی مفاخر دینی مذهبی، معرفی مراسم و مناسبت‌های مذهبی و دینی، نمادهای مذهبی و دینی، رهبری دینی)

۳. تعیین میزان تفاوت کتابهای مورد بررسی از لحاظ میزان تاکید بر مولفه های هویت ایرانی - اسلامی

سوالات پژوهش

الف) سؤال اصلی:

کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تا چه میزان بر مولفه های هویت ایرانی - اسلامی تاکید دارند؟

ب) سئوالات فرعی:

۱. کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی تا چه میزان بر مولفه های هویت ایرانی شامل مولفه های (پرچم ملی، سرود ملی، زبان ملی، لباس ملی، آثار ملی، سرزمین ایران، آداب و سنتهای ایرانی، نژاد و اقوام ایرانی، حکومتها و سلسله های ایرانی، استقلال، خود کفایی، دشمن ستیزی، میهن دوستی، پادشاهان و سلاطین ایرانی، مفاخر ادبی و شخصیتهای برجسته ایرانی) تاکید دارند؟

۲. کتابهای فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی تا چه میزان بر مولفه های هویت اسلامی شامل مولفه های (خدا شناسی، آخرت گرایی، معرفی اولیاء دینی، معرفی قرآن و سنت، اخلاقیات، احکام دینی، معرفی مفاخر دینی مذهبی، معرفی مراسم و مناسبتهای مذهبی و دینی، نمادهای مذهبی و دینی، رهبری دینی) تاکید دارند؟

۳. آیا بین کتابهای مورد بررسی از لحاظ میزان تاکید بر مولفه های هویت ایرانی _ اسلامی تفاوت وجود دارد؟

تعریف مفهومی و عملیاتی اصطلاحات و متغیرهای تحقیق

هویت

الف) **تعریف مفهومی:** هویت عبارت است از احساس تمایز شخصی، احساس تداوم شخصی و احساس استقلال شخصی که در فرد به وجود می آید (گل محمدی، ۱۳۸۱).

ب) **تعریف عملیاتی:** مولفه های هویت در این پژوهش بیانگر مولفه های هویت ایرانی - اسلامی می باشد که هر یک از مولفه ها به نوعی به بیان بخشی از مفاهیم هویت می پردازد.

هویت دینی

الف) **تعریف مفهومی:** هویت دینی به معنای احساس تعلق و تعهد فرد نسبت به باورها، احکام و

ارزشهای دینی است. هویت دینی به عنوان هویت جمعی، متضمن آن سطح از دینداری است که با «مای» جمعی یا همان اجتماع دینی یا امت مقارنه دارد (دوران، ۱۳۸۳).

ب) **تعریف عملیاتی** : هویت دینی در این پژوهش بیانگر مولفه های هویت اسلامی می باشد که هر یک از مولفه ها به نوعی به بیان بخشی از مفاهیم هویت اسلامی می پردازد که در این پژوهش مولفه های هویت اسلامی عبارتند از : خدا شناسی، آخرت گرایی، معرفی اولیاء دینی، معرفی قرآن و سنت، اخلاقیات، احکام دینی، معرفی مفاخر دینی مذهبی، معرفی مراسم و مناسبتهای مذهبی و دینی، نمادهای مذهبی و دینی، رهبری دینی .

هویت ملی یا ایرانی

الف) **تعریف مفهومی** : در هویت ملی، تثبیت موقعیت یک ملت یا خود ملی در مقابل غیر ملی یا خارجی مطرح می شود. بر این اساس هویت ملی نوعی پابندی، دلبستگی و تعهد به اجتماع ملی است. (احمدی، ۱۳۸۶)

ب) **تعریف عملیاتی** : هویت ملی در این پژوهش بیانگر مولفه های هویت ایرانی می باشد که هر یک از مولفه ها به نوعی به بیان بخشی از مفاهیم هویت ایرانی می پردازد که در این پژوهش مولفه های هویت ایرانی عبارتند از : پرچم ملی، سرود ملی، زبان ملی، لباس ملی، آثار ملی، سرزمین ایران، آداب و سنتهای ایرانی، نژاد و اقوام ایرانی، حکومتها و سلسله های ایرانی، استقلال، خود کفایی، دشمن ستیزی، میهن دوستی، پادشاهان و سلاطین ایرانی، مفاخر ادبی و شخصیتهای برجسته ایرانی

مقطع راهنمایی

الف) **تعریف مفهومی** : دوره راهنمایی تحصیلی پس از دوره ابتدایی (مرحله اول تعلیمات عمومی) آغاز می شود و مرحله دوم تعلیمات عمومی به شمار می رود. معمولاً گروه سنی یازده تا سیزده ساله در